

Asia: VALTIONEUVOSTON IHMISOIKEUSPOLIITTINEN SELONTEKO**(luonnos 10.05.21/ulkoministeriö (POL-40))**

Fingo kiittää mahdollisuudesta lausua valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittisen selonteon luonnokseen.

Fingon lähtökohtana ihmisoikeusperustaisuuteen on nostaa kaikkein heikoimmassa asemassa olevien yksilöiden ihmisoikeuksien toteutuminen toiminnan päämääräksi ja mahdollistaa heidän aktiivisen osallistumisensa omien oikeuksiensa edistämiseen. Ihmisoikeusperustaisuus varmistaa, että ihmisten oikeuksia ei sivuuteta. Lähestymistavassa toimintaa ohjaavat ihmisoikeuksia koskevat lait ja sopimukset sekä ihmisoikeusperiaatteet, kuten tasa-arvo, syrjimättömyys, osallistavuus ja vastuullisuus. Jokaisella ihmisellä on ihmisoikeussopimuksissa määritellyt oikeudet ja valtiolla on velvollisuus varmistaa, että oikeudet toteutuvat.

Ihmisoikeudet ovat kestävän kehityksen lähtökohta

Kestävän kehityksen viitekehys perustuu viiteen elementtiin: ihmisiin, ympäristöön, kumppanuuteen, rauhaan ja hyvinvointiin unohtamatta sen sosiaalista, ympäristöllistä ja taloudellista pilaria. Suurin osa kestävän kehityksen tavoitteista on kirjattu oikeudellisesti sitoviin ihmisoikeussopimuksiin. Kun tavoitteita edistetään varmistamalla kaikille yhtäläiset mahdollisuudet, annamme ihmisille myös mahdollisuuden vaatia oikeuksiaan sekä ylläpidämme kestävän kehityksen ydinlupauksen: ketään ei jätetä jälkeen Tämä lupaus velvoittaa torjumaan kaikenlaisen epätasa-arvon ja poistamaan kaikenlaisen syrjinnän.

Ihmisoikeuspoliittisen selonteon tulee vahvistaa omalta osaltaan Suomen nykyistä hallitusohjelmaa ja ulko- ja turvallisuuspoliittista selontekoa. **Selontekojen tuleeekin tukea toisiaan ja vahvistaa entisestään kokonaisvaltaista, johdonmukaista ja pitkäjänteistä linjaa ihmisoikeusperustaisessa politiikassa.** Kestävän kehityksen ja ihmisoikeusperustaisuuden ohjausvaikutusta läpi valtionhallinnon täytyykin vahvistaa siten, että tavoitteet eivät jää muiden politiikkatavoitteiden jalkoihin.

Kestävää kehitystä eikä ihmisoikeuksia voida toteuttaa vain ulkopoliittikan hallinnonalalla, vaan ne koskettavat kaikkia eri hallinnon aloja täysimääräisesti. **Agenda2030 toimeenpanossa tuleeekin huomioida kaikkien perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen, sillä kaikilla 17 kestävän kehityksen tavoitteilla on yhteyksiä eri perus- ja ihmisoikeuksiin.** Jotta tämä tulee myös toteutumaan, tulee siihen kohdentaa riittävästi resursseja.

Kuten ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa todetaan, Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan arvopohjassa on keskeistä ihmisoikeuksien, oikeusvaltioperiaatteen, demokratian, rauhan, vapauden, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen kaikessa kansainvälisessä toiminnassa. Ihmisoikeudet kohtaavatkin suurempia uhkia silloin, kun konfliktit puhkeavat tai katastrofit iskevät. Kansainväliset ihmisoikeudet, pakolaislaki ja humanitaarinen oikeus voivat palauttaa tietyn osan ihmisyydestä haastavimmissakin tilanteissa. Multilateralismi ja yhteistyö eri toimijoiden ja tasojen välillä on välttämätöntä yhteisten haasteiden ratkaisemiseksi. Samaan aikaan sen on oltava

osallistavampaa ja asetettava ihmisoikeudet ytimeensä.

Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on ihmisoikeusperustaista, mikä tarkoittaa sitä, että ihmisoikeusvaikutusten arviointia tulee tehdä myös kaikessa ulko- ja turvallisuuspoliittisessa toiminnassa.

Ilmastonmuutoksen pysäyttäminen ja luonnon monimuotoisuus ihmisoikeuksien mahdollistajana

Pidämme erittäin tärkeänä ja tervetulleena, että selonteko tunnistaa ilmasto- ja ympäristökysymysten sekä ihmisoikeuksien yhteenkietoutumisen sekä tarpeen huomioida ilmastomuutos, luontokato ja muut ympäristöongelmat myös ihmisoikeuskysymyksinä.

Selonteko tarkastelee kiitettävällä laajuudella ilmastonmuutoksen ja luontokadon vaikutuksista ihmisoikeuksiin sekä huomioi ihmisoikeuksia ja ympäristöä puolustavien kansalaisjärjestöjen ja -liikkeiden sekä ympäristöihmisoikeuspuolustajien työn merkityksen. Selonteko tunnistaa myös ansiokkaasti monia yhteenlimittyvien ihmisoikeus- ja ympäristöongelmien hillitsemiseen liittyviä haasteita.

Ymmärrämme, että ihmisoikeuspolitiikan kautta on rajalliset mahdollisuudet puuttua ympäristöongelmiin, mutta **toivoisimme, että selonteko sisältäisi ongelmien ja haasteiden tunnistamisen rinnalla enemmän suosituksia ja painotuksia koskien politiikkatoimia** ilmastomuutoksen ja luontokadon ja niiden kielteisten ihmisoikeusvaikutusten hillitsemiseksi. Selonteossa kuvattua taustaa vasten tarvittavia toimia ovat esimerkiksi ilmastomuutosta kiihdyttävien päästöjen tehokas rajoittaminen Suomessa (hiilineutraaliustavoitteeseen pääsemiseksi vuoteen 2035 mennessä sekä kulutuksen päästöihin tehokkaampi puuttuminen), luontokadon hidastaminen mm. suojelutoimilla ja kehittyville maille suunnatun ilmastorahoituksen lisääminen etenkin sopeutumistoimiin niille alueille ja yhteisöille, jotka kärsivät eniten ilmastomuutoksen vaikutuksista.

Fingo ehdottaa, että lukuun 4.3 kappaleeseen *”Ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuuden kato koettelevat voimakkaimmin niitä, joilla on jo lähtökohtaisesti huonommat mahdollisuudet sopeutua sääilmiöiden aiheuttamiin muutoksiin ja epävakauteen. Ilman merkittäviä vastatoimia eriarvoisuus tulee kasvamaan. Suomi toimii siten, että ilmastopolitiikassakin varmistetaan ”ketään ei jätetä”-periaatteen toteutuminen ja että taloudellisesti ja sosiaalisesti heikommassa asemassa olevien henkilöiden, naisten ja tyttöjen, vammaisten henkilöiden sekä alkuperäiskansojen oikeudet toteutuvat,*” liitetään maininta **kehittyville maille suunnatun ilmastorahoituksen merkityksestä, sen riittävästä määrästä ja kohdistamisesta etenkin sopeutumistoimiin kaikkein haavoittuvimmille alueille ja ihmisille.** Suomen kansainvälistä ilmastorahoitusta tulisi myös arvioida systemaattisesti ihmisoikeusvaikutusten näkökulmasta.

Kansainvälisellä ilmastorahoituksella on keskeinen merkitys ihmisoikeuksien turvaamisessa. Pariisin ilmastopöytäkirja velvoittaa teollisuusmaita mobilisoimaan kehittyville maille riittävästi rahoitusta vastaanottajamaiden itsensä määrittämiin ilmastotoimiin ja -tarpeisiin. Ilmastorahoituksen tulee olla uutta ja lisäistä suhteessa rikkaiden valtioiden kehitysyhteistyömäärärahoihin, ja sen tulee kohdistua tasapuolisesti ilmastonmuutoksen hillintä- ja sopeutumistoimiin. Suomen kansainvälistä ilmastorahoitusta tulisi ohjata kaikkein

haavoittuvimmille alueille ja ihmisille, ja rahoituksen tuloksia tulee systemaattisesti arvioida ihmisoikeusvaikutusten näkökulmasta.

Fingo pitää erittäin tärkeänä luvun 4.3. kappaletta ilmastoliikkeestä ja ympäristöihmisoikeuspuolustajista ja on erinomaista, että ”Suomi lisää tukeaan luonnonvarojen kestävää ja oikeudenmukaista käyttöä rauhanomaisesti puolustaville ympäristöihmisoikeuspuolustajille, joihin kohdistuu useissa valtioissa vakavaa väkivaltaa.” Tässä yhteydessä haluamme nostaa esiin, että **ympäristöihmisoikeuspuolustajien kohtaama uhka ja häirintä liittyy usein jännitteisiin yritysten kanssa ja kansainvälisen yritysvastuusäntelyn vahvistaminen on keskeinen keino tukea ympäristöihmisoikeuspuolustajia.** Erityisen tärkeää on tarjota yritysten aiheuttamista ympäristövahingoista kärsiville ihmisille ja ryhmille mahdollisuus hakea ja saada korvauksia oikeusteitse.

Selontekoluonnoksessa todetaan, että ”On varmistettava, että EU:n kauppaja- ja investointipolitiikka tukee kestävä kehityksen tavoitteiden ja ilmastotavoitteiden saavuttamista.” Tämän kappaleen osalta Fingo toivoo selontekoon konkreettisempia kirjauksia, esimerkiksi sitovien ja sanktioitujen kestävä kehityksen lukujen sisällyttämistä kauppasopimuksiin sekä kaikkien kauppaja- ja investointisopimusten ilmasto- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia. Lisäksi **selonteossa tulisi mainita yhtenä EU:n kauppaja- ja investointipolitiikan haasteena sopimusten sijoittajansuoja ja riitojenratkaisumekanismit**, jotka voivat johtaa ns. ”regulatory chill” tilanteeseen, jolloin valtiot ovat haluttomia toteuttamaan ihmisoikeuksien ja ympäristökysymysten kannalta myönteisiä sääntelyä, koska pelkäävät sen johtavan korvausvaatimukseen ja kalliisiin välimiesoikeudenkäynteihin.

Suomen tulee myös osaltaan varmistaa, että EU:n kauppaja- ja investointipolitiikassa tunnustetaan kansainvälisten ihmisoikeus- ja ympäristösopimusten ensisijaisuus suhteessa kaupallisiin sopimuksiin. Mikäli kauppaja- ja investointisopimusten ja ympäristönsuojelua tai ihmisoikeuksia koskevien sopimusten välillä ilmenee ristiriitoja, kauppaja- ja investointisitoumukset on tulkittava jälkimmäisille alisteisiksi.

Selonteon luvussa 4.3. mainitaan vain EU:n kauppaja- ja investointipolitiikka, mutta yhtäläillä tärkeää on varmistaa, että Suomen kansallinen kauppapolitiikka ja vienninedistäminen ovat johdonmukaisia suhteessa ihmisoikeuksien ja kestävä kehityksen edistämiseen, erityisesti ilmastonmuutoksen ja luontokadon hillitsemiseen. **Fingo esittää, että selonteon tueksi Suomi laatisi kansallisen linjauksen ja ohjeistuksen siitä, kuinka varmistetaan Suomen vienninedistämisen ja kauppapolitiikan johdonmukaisuus ihmisoikeuksien edistämisen, ilmastokestävyyden, luontokadon hillitsemisen ja muiden kestävä kehityksen tavoitteiden kanssa.**

Yritysten ihmisoikeusvastuu

Fingo pitää erittäin tervetulleena, että selonteossa huomioidaan yritysten ihmisoikeusvastuun aihealueena, jonka merkitys kasvaa ja että sille on varattu oma lukunsa selonteossa (luku 6.9.) Luku kartoittaa kattavasti ajankohtaisia prosesseja ja keskusteluja koskien yritysten ihmisoikeusvastuun vahvistamista. Fingo kuitenkin toivoo, että selonteossa linjattaisiin Suomelle kunnianhimoisempia tavoitteita liittyen EU:n yritysvastuulainsäädännön valmisteluun ja kansallisen yritysten huolellisuusvelvoitetta koskevan lainsäädännön toimeenpanoon.

Selontekoluonnos tunnistaa tarpeen kehittää kansainvälistä yritys vastuusäännöstöä sekä ihmisoikeuksia kunnioittavan yritystoiminnan toimintatapoja. Selonteossa mainitaan valtioneuvoston sitoutuneen noudattamaan ja edistämään YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden (2011) sekä OECD:n monikansallisille yrityksille annettujen toimintaohjeiden toimeenpanoa.

Sen sijaan selonteossa ei ole mainintaa neuvotteluprosessista¹, joka **koskee YK:n oikeudellisesti sitovaa asiakirjasta koskien ihmisoikeuksista monikansallisten ja muiden yhtiöiden toiminnassa** (ns. UN binding treaty on Business and Human Rights). Fingo esittää, että myös tämä prosessi tulisi tunnistaa ihmisoikeusselonteossa ja linjata, että Suomi toimii neuvotteluprosessin edistämiseksi, mm. vaikuttamalla EU:n neuvottelumandaattiin ja EU:n yhteisen kannan muodostamiseen sopimusluonnoksen pääkohdista.

Selonteossa todetaan, että ”EU:n komissio on ilmoittanut antavansa ihmisoikeuksia ja ympäristöä koskevan asianmukaiseen huolellisuuteen perustuvan lainsäädäntöehdotuksen kesällä 2021. Valtioneuvosto tukee komission aloitetta asianmukaiseen huolellisuuteen perustuvasta yritys vastuusääntelystä EU-tasolla.” **Fingo suosittaa, että selonteko linjaisi myös yksityiskohtaisemmin Suomen kantoja ja tavoitteita EU-tason yritys vastuusääntelyn suhteen.** Ehdotamme selontekoon luvun 6.9. EU-tason yritys vastuusääntelyä koskevaan kappaleeseen seuraavaa lisäystä: ” Suomen tavoitteena on saada EU-tason yritys vastuusääntelystä mahdollisimman kunnianhimoinen. Lainsäädännön tulee pohjautua kansainvälisiin yritys vastuustandardeihin, joita ovat YK:n yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet ja OECD:n asianmukaisen huolellisuuden ohjeet vastuulliseen liiketoimintaan. Yritys vastuulainsäädännön tulee vahvistaa ihmisoikeuksien kunnioittamista kansainvälisessä yritystoiminnassa, ehkäistä yritystoiminnasta aiheutuvia ihmisoikeusloukkauksia sekä edistää uhrien oikeusturvaa ja sidosryhmien mahdollisuuksia vaikuttaa ihmisoikeuksien toteutumiseen kansainvälisessä yritystoiminnassa.”

Kuten selontekoluonnoksessa mainitaan, valtioneuvosto selvitti 2020 kansallista sääntelymahdollisuutta yritysten asianmukaisesta huolellisuudesta. Fingon suosittaa, että selontekoon lisätään maininta, että **kyseinen selvitys vahvisti, että ihmisoikeuksia koskeva yritys vastuulaki voidaan Suomessa toteuttaa ja tarjosi myös kattavia aineksia yritys vastuulain valmisteluun.** Fingo toivoo, että ihmisoikeusselonteossa näkyisi vahvasti hallitusohjelmaankin kirjattu tavoite saada Suomeen kansallinen yritysten huolellisuusvelvoitetta koskeva lainsäädäntö.

Tasa-arvo

Tasa-arvon edistäminen näkyy kiitettävän vahvasti selonteossa ja on hyvä, että intersektionaalinen lähestymistapa on huomioitu. Fingo esittää, että kappaleessa 6.7, Koronapandemia koettelee perus- ja ihmisoikeuksien täytöntöönpanoa, huomioitaisiin myös koronapandemian vaikutukset naisten ja tyttöjen asemaan ja oikeuksiin matalan ja keskitulon maissa. Maailman talousfoorumi arvioi esimerkiksi omassa raportissaan (Global Gender Gap

¹ <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/WGTransCorp/Pages/IGWGOntNC.aspx>

Report 2021), että koronapandemia on vienyt tavoitetta tasa-arvon saavuttamisesta vuosikymmeniä taaksepäin. **Naiset, tytöt ja haavoittuvimmissa asemissa olevat ihmiset kärsivät eniten koronan toissijaisista vaikutuksista.** Koronapandemian aikana muun muassa naisiin kohdistuva väkivalta on lisääntynyt, toimeentulomahdollisuudet ovat vähentyneet, palkattoman hoivatyön määrä on lisääntynyt sekä seksuaali- ja lisääntymisterveyspalveluiden saatavuus on heikentynyt. Tasa-arvon edistämässä saavutetut hyvät tulokset ollaan menettämässä, mikäli kehityssuuntaa ei saada pian muutettua. Naisten ja tyttöjen asema ja oikeudet ovat yksi Suomen kehityspolitiikan painopisteistä, joten pidämme tärkeänä, että selonteko huomioi koronan kielteiset vaikutukset tasa-arvoon ja Suomi omalta osaltaan pyrkii vastaamaan haastavaan tilanteeseen.

Osallistuminen ja kansalaisyhteiskunnan tila

Kansalaisyhteiskunnan tila kutistuu ympäri maailmaa ja kun tämä tila pienenee, samoin tekevät myös ihmisoikeudet. Tilaa kaventavat lait ovat leviämässä ja ilmaisun-, uskonnon-, osallistumis-, kokoontumis- ja yhdistymisvapauksia rajoitetaan entistä enemmän. Hyvinvoiva yhteiskunta ei yksinkertaisesti voi toimia ilman kansalaisyhteiskunnan aktiivista osallistumista.

Fingo pitää tärkeänä, että selonteossa asetetaan tavoitteeksi puuttua nykyistä vahvemmin järjestelmälliseen häirintään, uhkailuun ja maalittamiseen, jotka uhkaavat sananvapautta, viranomaistoimintaa, tutkimusta ja tiedonvälitystä. Parhailaan on valmisteilla lakiesitys, jonka tavoitteena on säätää laittoman uhkauksen tekeminen virallisen syytteen alaiseksi. Esitys ei kuitenkaan huomioi kansalaisyhteiskunnan edustajia tai esimerkiksi järjestötyönsä vuoksi maalittamisen kohteeksi joutuvia. Tämä on tärkeää huomioida, sillä varsinkaan pienillä kansalaisjärjestöillä ei ole resursseja esimerkiksi juristien palkkaamiseen. Erityisesti tämä koskee järjestöjä, jotka toimivat tiettyjen ihmisoikeuksiin liittyvien teemojen parissa, kuten esimerkiksi erinäiset vähemmistöt, maahanmuuttajat ja turvapaikanhakijat.

Kriittinen medialukutaito, rakentava dialogi ja erilaisuuden ymmärtäminen ovat tulevaisuuden kansalaistaitoja, joita tarvitaan kaikilla elämän osa-alueilla. Kestävän kehityksen ja ihmisoikeuksien edistämässä ihmisoikeus- ja muilla arvopohjaisilla kasvatuksilla kuten globaali kansalaisyhteiskasvatus, ympäristö- ja rauhankasvatus on keskeinen rooli siinä miten me ajattelemme ja toimimme. Fingo toivoo selontekoon tästä selkeää sitoumusta.

Oikeusvaltionperiaatteen toteutumista on vahvistettava ja puolustettava niin Suomessa, Euroopan unionissa kuin muuallakin. EU voi olla uskottava ihmisoikeuspolitiikan puolustaja vain, jos se noudattaa sisäisissä toimissaan samoja periaatteita kuin ulkoisesti. Suomen tuleekin vastustaa sellaista oikeusvaltiokehitystä, jossa kansalaisyhteiskunnan ja median vapautta toimia rajoitetaan.

Globaalisti ihmisoikeustilanne on huolestuttava: Freedom House -järjestön mukaan ihmisoikeuksien ja demokratian tila on heikentynyt jo 14 vuotta ja koronapandemia on vain kiihdyttänyt tätä muutosta. Viime vuoden aikana demokratian ja ihmisoikeuksien tila on huonontunut 80 maassa ympäri maailmaa. Samalla kansalaisyhteiskunnan tilaa rajoitetaan merkittävästi 111 maassa eli reilusti yli puolessa maailman valtioista. Kansalaisyhteiskunnalla on merkittävä rooli ihmisoikeuksien ja demokratian puolustamisessa sekä rikkomusten esiin nostamisessa. Konkreettinen tapa tukea ihmisoikeuksien tilaa maailmalla onkin tukea sekä

suomalaisten että kansainvälisten ja ruohonjuuritason kansalaisjärjestöjen työtä ihmisoikeuksien, demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tilan puolustamiseksi.

Kehityspolitiikka ja kehitysyhteistyön määrärahat ovat yksi keino tukea kestäväää kehitystä, oikeusvaltiokehitystä ja ihmisoikeuksien toteutumista kehittyvissä maissa. Selonteon luonnos ottaakin tähän erinomaisen kannan ja linjaa, että *kehitysyhteistyövarojen käyttö ihmisoikeuspuolustajien ja kansalaisyhteiskunnan kapasiteetin vahvistamiseksi jatketaan.* Konkreettisia tapoja tähän ovat esimerkiksi kehitysyhteistyörahoituksen nostaminen 0,7 prosentin BKTL-tasolle ja Suomen varsinaisen kehitysyhteistyön kansalaisjärjestörahoituksen nostaminen. Suomalaiset järjestöt tekevät työtä kansalaisyhteiskunnan tukemiseksi, ja niiden työ saavuttaa kaikkein heikoimmassa ja haavoittuvaisimmassa asemassa olevat, joita muiden toimijoiden työ ei tavoita. Työ onkin tärkeää ihmisoikeuksien ja *ketään ei jätetä jälkeen* -periaatteen toteutumiseksi.

Lisäksi huomiota tulee kiinnittää suoraan tukeen kehittyvien maiden kansalaisyhteiskunnalle paikallisen yhteistyön määrärahan (PYM) kautta. PYM-rahoituksen tasoa tulee nostaa ja instrumentti tulee ottaa käyttöön useammissa Suomen edustustoissa, jotka sijaitsevat maissa, joissa kansalaisyhteiskunnan tila kapenee. Maailmanlaajuisesta kansalaisjärjestöjen rahoituksesta vain 2,1 prosenttia menee suoraan etelän järjestöille. Loput ohjataan kansainvälisille toimijoille, jotka jakavat sitä etelän alihankkijoille. Suora rahoitus olisi kuitenkin tärkeää, koska se antaa paikallisille järjestöille enemmän valtaa suunnitella toimintaansa omaehtoisesti ja vahvistaa omaa kapasiteettiaan toimia aktiivisena osana kansalaisyhteiskuntaa. Tällä tuetaan toimijoita, jotka ovat mukana rakentamassa demokraattista oikeusvaltiota ja edistävät työllään ihmisoikeuksien toteutumista.

Selonteko toteaa, että *oikeutta kehitykseen ei tule nähdä muista ihmisoikeuksista irrallisena ihmisoikeutena vaan osana ihmisoikeussopimukseen sisältyvien velvoitteiden täytäntöönpanoa ja näin kehitystä mahdollistavana oikeutena, siten että kaikkien yksilöiden ja soveltuvin osin väestöryhmien, ihmisoikeudet turvataan.* Ihmisoikeusperustaisuus kehityspolitiikassa nostaa keskiöön yksilöiden oikeudet ja vastuunkantajien velvollisuudet. Ihmisoikeuksien toteutuminen itsessään on kehitystä. **Suomen on seurattava systemaattisesti ja tavoitteellisesti sitä, miten sen kehityspolitiikka vaikuttaa ihmisoikeuksien toteutumiseen ympäri maailmaa.** Erityistä huomioita tulee kiinnittää haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisiin *ketään ei jätetä kehityksestä jälkeen* -periaatteen mukaisesti, ja toimet on kohdistettava niin, että ensiksi otetaan huomioon ne, jotka ovat kauimpana. Erittäin hienoa on, että selontekoon on nostettu myös ihmisoikeuksien ja kehityspolitiikan osalta do no harm -periaate esiin: ***Suomen tukemalla tai rahoittamalla kehitysyhteistyöllä ei tule olla haitallisia ihmisoikeusvaikutuksia.*** Suomen tulee ajaa tätä linjaa myös EU:ssa ja kannustaa Euroopan unionia aktiivisesti tutkimaan toimiansa ihmisoikeusvaikutuksia.

Digitalisaatio

Neljäs teollinen vallankumous ja digitalisaatio on kiistatta yksi merkittävin muutostrendi, jolla on vaikutuksia kaikkiin inhimillisiin elämän osa-alueisiin ja, jonka positiivisia ja negatiivisia vaikutuksia on osin vaikea ennakoida. Digitalisaatio muuttaa kokonaisvaltaisesti tapamme toimia ja elää. Murroksen keskiössä on uudet, nopeasti kehittyvät teknologiat kuten tekoäly, lohkoketjut, iso data, nano- ja biotekniikka, 3D-tulostaminen, robotiikka jne. Digitalisaatio ja teknologioiden kehittäminen on vahvasti yhteydessä yksityiseen sektoriin; yritysten liiketoimintamalleihin ja

yrittäjien vastuullisuuskysymyksiin, joita tulee säädellä julkisin toimenpitein. Teknologialla ja digitalisaatiolla on myös keskeinen rooli ja vaikutus yhdenvertaisuuskysymyksiin.

Digitalisaatiota, tietoa ja ihmisoikeuksia pohdittaessa lähtökohdaksi tulee ottaa se, että digitalisaatio koskettaa kaikkia tavalla tai toisella, mutta lähtökohdat digitalisaation hyödyntämiseen ja/tai ihmisoikeusriskien mitointiin vaihtelevat kuitenkin merkittävästi.

Digitalisaatioon ja teknologian hyödyntämiseen kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamisessa

on asetettu valtavia odotuksia. Maailmanpankin (2017), OECD:n (2018) ja ITU:n (2018) tutkimustieto osoittaa kuitenkin, että digitaalinen kuilu globaalien etelän ja pohjoisen, naisten ja miesten välillä ei pienene toivotulla tavalla. Arvioiden mukaan digitaalinen gender-kuilu on kasvussa. Maailmanlaajuisesti naiset omistavat älypuhelimien tai heillä on mahdollisuus käyttää mobiilidataa merkittävästi miehiä harvemmin. OECD:n (2018) mukaan ero on noin 327 miljoonaa miesten hyväksi. Miehiä on myös internetin piirissä huomattavasti enemmän kuin naisia. UNICEFin vuonna 2017 julkaistun Lapset digitaalisessa maailmassa raportin mukaan 346 miljoonalla nuorella ei ole pääsyä internetiin ja alueellisesti kolme viidestä nuoresta Afrikassa on ns. offline, kun vastaavat luvut Euroopassa ovat 1:25. Tällä on merkittäviä seurauksia teknologioiden tai digitalisaation vaikutuksista yhdenvertaisuuteen. Ellei epätasa-arvoon vaikuttavia rakenteellisia esteitä oteta huomioon ja pyritä johdonmukaisesti poistamaan, digitalisaatiosta tulee yksi uusi epätasa-arvon kerros, joka yleensä korostaa olemassa olevia kuiluja myös ihmisoikeuksien toteutumisessa. Teknologian ja leave no one behind-periaatteen toteutumisen näkökulmasta ensimmäinen keskeinen tavoite on universaali pääsy laajakaista- internetin piiriin.

Digitalisaatio ja erityisesti uudet teknologiat voivat parhaimmillaan toimia ihmisoikeuksien edistäjänä, mutta samaan aikaan niihin liittyy merkittäviä ihmisoikeusriskejä, jotka tulee tunnistaa. Suomi on kansainvälisesti profiloitunut digitalisaation ja tekoälyn edistäjänä valtion hallinnossa. Hallitusohjelmassa on asetettu tavoitteeksi, että Suomi tunnetaan edelläkävijänä, jossa digitalisaation ja teknisen kehityksen tuomia mahdollisuuksia kehitetään ja otetaan käyttöön yli hallinto- ja toimialarajojen. Tavoitteena on nostaa julkisen sektorin teknologia- ja digitalisaatiokyvykkyyttä sekä kehittää julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyötä. Kansallisella AuroraAI ohjelmalla on tässä keskeinen rooli. Lisäksi Suomi, Ulkoministeriön johdolla, on vahvistanut tukeaan YK:lle digitalisaatioon ja teknologian hyödyntämiseen liittyen ja mm. sitoutunut toimimaan ns. championina YK:n pääsihteerin raportin (2019) tekoälyä koskevassa suosituksessa (3C). Suomen vahva sitoutuminen digitalisaation, teknologian ja erityisesti tekoälyn hyödyntämiseen kansallisesti ja kansainvälisesti edellyttää myös vahvaa vastuunkantoa ja ihmisoikeusnäkökulman huomioimista. Tässä yhteydessä erityisesti yksityisen sektorin vastuullisen toiminnan edistäminen tulee tunnistaa ja säätely nostaa keskeiseen rooliin.

Uusien digitaalisten teknologioiden käyttöön ja hyödyntämiseen liittyvä ihmisoikeuskeskustelu on lisääntynyt kansallisesti ja kansainvälisesti viime aikoina. Näissä keskusteluissa korostuu erityisesti **sananvapauden ja yksityisyyden suojaan liittyvät oikeudet ja riskit**. Tekoälyn ja koneoppimiseen liittyvät ihmisoikeusriskit puolestaan ovat vahvasti linkittyneinä syrjintään ja tasa-arvoon. Vähemmälle huomiolle on jäänyt taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin oikeuksiin liittyvät ihmisoikeusriskit, jotka olisi kuitenkin ensiarvoisen tärkeää tunnistaa, kun uusia teknologioita käytetään palveluiden tuottamiseen ja tehostamiseen eri sektoreilla kuten esimerkiksi terveys- ja sosiaalisektorilla.

Kehitysyhteistyön toimikentässä useat toimijat kuten USAID, SIDA, NORAD, DFID, Bill ja Melinda Gates Säätiö ovat allekirjoittaneet ns. **digitaalisen kehityksen periaatteet** (www.digitalprinciples.org). Periaatteet luovat pohjan yhteisille käytännöille ja vahvistavat ennen kaikkea teknologisten ratkaisujen suunnittelua oikeuksien haltioiden tarpeiden lähtökohdista ja heidän osallistamistaan teknologioiden yhteiskehittämiseen. Ollakseen uskottava toimija digitalisaation ihmisoikeusperustaisessa edistämässä, Suomen tulee myös sitoutua näihin periaatteisiin ja huolehtia siitä, että kehitysyhteistyövaroin rahoitettujen toimijoiden, ml. yrityksen, tulee sitoutua näihin kansainvälisesti sovittuihin digitaalisiin periaatteisiin.

Digitalisaation avulla voidaan edistää merkittävästi myös kansalaisyhteiskunnan toimintatilaa sekä

oikeutta tietoon, mutta sillä on mahdollisuus myös toimintatilan kaventamiseen ja kansalaisyhteiskunnan vahtimiseen. Ihmisoikeusnäkökulmaa tulisi edistää johdonmukaisesti eri politiikoissa. Agenda2030 ja leave no one behind-periaate ja kansalaisyhteiskunnan roolin vahvistaminen digitalisaatiota ja teknologioita hyödyntäen ei ainoastaan ole kehityspolitiikan vastuulla. Erityisesti ulkomaankaupalla on keskeinen rooli ja merkitys. **Kauppapolitiikan ohjausvälineiden kuten linjausten, periaatteiden tai sopimusten ei tulisi olla ristiriidassa ihmisoikeusperustaisen kehityspolitiikan kanssa.**

Lisätietoja. Rilli Lappalainen, johtaja, kestävä kehitys (rilli.lappalainen@fingo.fi, puh. 050-5613456).